

Nogle Anmærkninger til den store nordiske Krigs Historie.

Meddeelte af Professor Dr. F. Schiern.

I.

I et af mine første Bidrag til den historiske Forenings Tidsskrift har jeg fremhævet den Maade, hvorpaa Polakkerne under Kong Frederik den Tredies Regjering, da Czarniecki i Aaret 1658 tilbagetog Als fra de Svenske, eskadronviis svømmede over Alssund¹⁾ — et Foretagende, der fulgtes af større Held, men ikke viste mindre Kjækhed end den Dødsforagt, hvormed hiin nyere Eskadron af polske Gardelandsenerer, som Napoleon havde befalet at svømme over

¹⁾ Polakkerne i Danmark. Historisk Tidsskrift. Tredie Bind. S. 293—312. Med Passeks Skildring af Polakkernes Tog til Danmark under Kong Frederik den Tredies Regjering kunde en senere fremkommen Fremstilling af det samme Tog fortjene at sammenlignes, nemlig den Fremstilling, der findes i de »Erindringer om Begivenhederne fra Aaret 1646 til Aaret 1667, udgivne efter et samtidigt Haandskrift, opbevaret paa Slottet Podhorec«, som nu foreligge fra Vladislav Los, Vaabenfælle i Voivoden af Krakau, Markgreve Myszkovskis pantsersklædte Rytterfane. (Pamiętniki Łosia towarzysza chorągwi pancernej Władysława margrabi Myszkowskiego wojewody krakowskiego, obejmujące wydarzenia od r. 1646 do 1667, z rękopismu współczesnego w zamku podhoreckim, wydane. Kraków. 1858. str. 33—47). Medens Passek kun lader tre polske Rytterfaner svømme over Alssund, dengang Als blev erobret den 14de December 1658, anfører Los derimod fire, særskilt nævnte polske Kosakfaner som deltagende i Overgangen, og desuden hundrede Semener, hundrede Walacher, samt to hundrede Dragoner. Sundet, hedder det hos ham, var saa bredt, at en god Bøsse neppe kunde naae til den anden Side, og Kulden saa stærk, at Hestene efter Overgangen vare som pantsrede med Iis (str. 35—36).

Wiliafloden, i Aaret 1812 omkom i dennes Strøm, idet de druknende Ryttere vendte det sidste Blik til Keiseren paa Flodbredden og endnu engang istemte deres «Vive l'Empereur»¹⁾).

I den danske Krigshistorie under Kong Frederik den Fjerdes Regjering træffer man et Exempel paa, hvorledes man under andre Forhold har vidst at lade en Deel af det danske Rytteries Heste ved Svømning tilbagelægge en endnu langt større Strækning, nemlig den hele Indgang til Øresundet, som Pontanus har givet Navn af «det danske Hellespont»²⁾. Det er kun et Sagn, at man i Oldtiden, da

¹⁾ Histoire de Napoléon et de la grande armée pendant l'année 1812. Par le Général comte de Ségur. Livr. IV, chap. 2. Deuxième Edition. Paris. 1825. I, 148—149. At Kosakkerne paa deres svømmende Heste sætte over Ruslands største Floder, bemærkes hos Bendz, Huuspattedyrenes Bygning og Liv. Kjøbenh. 1858. S. 98-99.

²⁾ Til Stedet hos Adam af Bremen l. IV, c. 71, der efter Lappenbergs Recension lyder saaledes: «Est autem brevis trajectus Baltici maris apud Halsinburg, in quo loco Seland a Sconia videri possit» (Adami Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum. Ex Monum. Germ. Histor. recudi fecit G. H. Pertz. Hannoveræ. 1846. p. 77.) søiede Pontanus denne Anmærkning: «Videri posse nihil est certius, cum vix ultra semimiliare, eujusmodi fere inter Hellesponti Abydum et Sestum est interstitium, quod est ortum versus, sese expandat, quod vero contra meridiem est duorum propemodum miliarium intercapedinem habet, qua præsertim insula Huena occurrit. Ut ita freti has augustias si quis *Hellesponti Danici* vocet, nihil abs re dixerit. Ejusdem, vero, Huenam versus, dilatatio veluti *Propontis* quædam haberi potest. Nec minor ibi quam in *Bosporo* Thraciæ piscatio est etc.» (Rerum Danicarum Historiæ libris X unoque tomo usque ad domum Oldenburgicam deducta. Authore Joh. Isacio Pontano, Regio Historiographo. Accedit Chronographica Regni Daniæ tractusque eius universi borealis Urbiumque descriptio eodem Authore. Amstelodami. Anno 1631. fol. p. 726). At Navnet Johan Isaksen «*Pontanus*» maa forklares i Overensstemmelse med den Maade, hvorpaa Forfatteren her nævner «*Pontus et Propontis Danica*», har jeg allerede fremhævet i en Anmærkning til N. M. Petersens Bidrag til den danske Literaturs Historie. Udgiven af den danske historiske Forening. III, 707.

Harald Hildetands talrige Flaade naaede fra den ene Kyst til den anden, har kunnet gaae fra Sjælland til Skaane som paa en Bro¹⁾, kun et Sagn, at man dengang paa Skibene kunde gaae over Sundet paa den samme Maade, hvorpaa Perserne fordem gik over Bosphorus og Hellesponten paa de Skibsbroer, som Darius eller Xerxes her havde ladet danne; men det er mere end et Sagn, det er et historisk Faktum, at man engang, ved at lade en Deel danske Heste svømme over hele det «danske Hellespont», har frelst dem fra at falde i Fjendehaand. Og dog er — medens Alssund ved Sonderborg kun har en Brede af 285 Alen — Helsingborgs nordre Brohoved fjernet fra Helsingørs østre Brohoved ved en Afstand af 7095 Alen²⁾; selv til Kronborg-Pynten udgjør Afstanden fra Helsingborgs nordre Brohoved ikke mindre end 6425 Alen.

Den tilsigtede Begivenhed fandt Sted, da en dansk Hær sidste Gang havde betraadt Skaanes Grund, dengang Kampens Løsen havde været «nu eller aldrig»³⁾, men om den findes Intet i de svenske Beskrivelser af Nordberg (Konung Carl den XII^{tes} Historia), Loenbom (Grefwe Magni

¹⁾ Igitur frequens Danica classe pelagus Sialandiam Scaniae veluti intersito ponte committere videbatur. Quas quidem provincias intermeare cupientibus confertissimo navium globo pedestre compendium exhibebat. Saxonis Grammatici Historia danica l. VIII Rec. P. E. Müller & J. M. Velschow. Haunia. 1839—58. I, 386.

²⁾ Efter en Opgivelse fra det Kongelige Søkaart-Arkiv. Tycho Brahe skal allerede have bemærket, at Bredden mellem Helsingør og Helsingborgs Skibsbroer udgjorde 7950 lybske Alen, og denne Angivelse stemmer paa faa Alen nær overeens med den Opmaaling, som Kong Frederik den Anden i Aaret 1585 lod foretage over Isen, og hvorefter Afstanden, i det samme, dengang anvendte lybske Maal, vilde udgjøre 7974 Alen. Jvfr. H. O. Scheel, Almindelig Udkast af Krigens Skueplads, som Indledning til Kong Frederik IV's Krigshistorie. Kjøbenhavn. 1785. 4°. S. 197—198.

³⁾ Jvfr. «Skaanes politiske og nationale Forening med Slesvig» i mine «Historiske Studier» (Kbhvn. 1867—58). II, 132.

Stenbocks Lefwerne), Lundblad (Carl XII's Historia), Fryxell (Berättelser ur svenska Historien), eller i de forskjellige Skildringer af Helsingborgslaget, der ere meddeelte hos Folin (Helsingborgs Historia). Ogsaa Theatrum Europæum er i denne Henseende taus¹⁾. Derimod kan man træffe hiin mærkelige Svømning berørt i enkelte danske Optegnelser.

Saaledes hos Andreas Hojer. Det er bekjendt nok, at denne har gjort Kong Frederik den Fjerdes Historie til Gjenstand for to forskjellige Bearbejdelser; en mindre — af Hojer i Aaret 1732 dediceret til den dengang ni-aarige Kronprinds Frederik (Frederik den Femte) —, som behandler Kong Frederik den Fjerdes Historie i dens Heelhed, og en større — Fortsættelse af et af den tidligere Historiograph C. H. Amthor paabegyndt Arbejde —, der kun naaer til Aaret 1711. Den første blev trykt af Falck i Aaret 1829, den anden foreligger kun i Haandskrift — Originalen i Geheimearkivet, Afskrifter i det store kongelige Bibliothek og i det Kielske Universitetsbibliothek. Det er dog en Misforstaaelse, naar man stundom synes at antage, at den store Bearbejdelse, der uden Tvivl blev standset ved Frederik den Fjerdes Død og Hojers forandrede Stilling, skulde have en langt større Værd end den mindre, der indtil Aaret 1711 er et af Hojer selv, ikke uden adskillige Forbedringer, forøget Uddrag af den større. Den større Bearbejdelse maa, sammenlignet med den mindre, mere siges at være bredere, end indholdsrigere²⁾, om den endog paa enkelte Punkter meddeler de omstændeligere Efterretninger, der savnes i den anden. Dette Sidste

¹⁾ Theatri Europæi. XIX^{er} Theil. S. 300—302.

²⁾ Jvfr. Werlauff, Historiske Efterretninger om det store Kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn. Anden Udgave. Kbhvn. 1844. S. 419.

gjælder, hvad her skulde bemærkes, navnlig med Hensyn til Fremstillingen af Slaget ved Helsingborg ¹⁾).

Medens det saaledes i den mindre Bearbejdelse kun om Tilbagetoget fra Skaane siges, at »de tilbageblevne Kanoner, Magaziner, Heste og den tunge Bagage i Forveien

¹⁾ Den større Bearbejdelse fremhæver alene, at den Stilling, som ved det af Kong Frederik den Fjerde gjorte Besøg, var blevet foretrukket i Krigsraadet, var den samme, som den »i den høisalig Kong Christian den Femtes Tid« saa god befundne Leirplads tæt ved Helsingborg, hvor »det var bekjendt, at 20,000 Svenske i den forrige Krig ikke havde understaaet sig til at angribe 8,000 Nordmænd i denne fordeelagtige Leir«; at Jørgen Rantzau, der i Chr. Ditt. Reventlous Forfald havde overtaget Befalingen, opgav denne Stilling, forklares her ikke blot derved, at han, som den første af den gamle danske Adel, der siden Aaret 1660 havde opnaaet Overbefalingen over en dansk Hær, higede efter at betegne dette ved en Seir i et stort og aabent Slag, men ogsaa deraf, at »General-lieutenanten altid havde tjent tilhest, og derfor hellere betjente sig af Pallasken end af Spaden«; at det Resultat, hvortil under Kongens Nærværelse Generalerne vare komne, blev forandret til at slaae Leir en halv Miil fra Helsingborg, paa Veien til Krop og Fileborn, hidledes deraf, at Rantzau, for at sætte sin Villie igjennem, ogsaa havde indkaldt Brigadererne og Obersterne til et nyt Krigsraad, og paa denne Maade vandt de fleste Stemmer i Raadet til at være af sin Mening. I den større Beretning læses, at under Slaget var af hele den danske Hær kun een Bataillon af det østersjællandske Regiment med to og tredive Kanoner forbleven tilbage i Staden Helsingborg, og kun i den omtales, hvorledes da den saarede Rantzau om Aftenen havde ladet sig sætte over til Helsingør, Dagen efter Slaget General-lieutenant Courmeillon ankom fra Kjøbenhavn, for at tage Forholdene i Øiesyn, og, saafremt der viste sig Mulighed til at holde Pladsen, at overtage Befalingen. Da et længere Forsvar havde vilst sig umuligt, og Courmeillon allerede den 12te vendte tilbage til Kjøbenhavn, tilfaldt, som bekjendt, Styrelsen i de sidste Dage General Dewitz; i den større Beretning oplyses, at til den kraftige Maade, hvorpaa det lykkedes denne, medens Indskibelsen gik for sig, at holde Steenbuck tilbage, bidrog væsenlig de danske Kanoner, som man havde plantet paa det gamle Taarn ved Helsingborg — Kärnan — og som man ved Rømningen fornagtede; det bliver ligeledes anført, at det danske Krudtmagazin, som det lykkedes den sidste fjendtlige Bombe at ramme, og som da, med sine 3- til 4,000 Granater og

blev fornaglet, ruineret, dræbt eller kastet i Søen¹⁾, sees det derimod af den større, at ved Siden af hine Tusinder af danske Heste, der blev ihjelstukne paa Helsingborgs Gader og som der forpestedede Luften, frelste dog en Deel af de danske Ryttere den 15de Marts deres Heste derved, at de lige fra Helsingborg til Helsingør uafbrudt lode dem svømme bag ved Fartøierne, paa hvilke Tropperne tilbageførtes, saa at man senere indsaa, at en stor Deel af de Heste, som man havde dræbt i Helsingborg, paa denne Maade vilde have kunnet lade sig bevare²⁾.

En Bekræftelse af Angivelsen i det Hojerske Haandskrift forekommer i de Antegnelser til Frederik den Fjerdes Historie, der efterlodes af Erik Torm, i sin Tid Kongens Livtjener, tilsidst Etatsraad og Politimester i Kjøbenhavn.

Bomber, under en skrækkelig Larm sprang i Luften, havde været anbragt i Skolebygningen. Efter at man først havde overtalt sig til at udkaste Magazinerne paa Gaden eller i Søen, til at dræbe eller lamme Tusinder af Heste, og til at efterlade Kanonerne fornagledede, udførtes Rømningsen, under Beskyttelse af de danske Fregatter, saaledes, at ikke en Eneste af selve Mandskabet gik tabt. Den sidste Scene paa Broen ved Helsingborg, hvormed Dramaet sluttedes den 15de Marts, skildres saaledes: «Die letzte Mannschaft bestand in einem Lieutenant mit 30 Mann von Leepelschen Regiment, welche bey der äussersten Barrikade auf der Helsingborger Brücke postirt waren, und wie selbige endlich auch ins Fahrzeug getreten, sprangen der General-Major Dewitz und der General-Adjutant Hvitfeld, so die letzten in der ganzen Armee am Lande waren, gleichfalss ins Both.»

¹⁾ Hojer, König Friedrich des Vierten glorwürdigsten Leben. Tondern 1829. I, 192.

²⁾ Wie wohl, da einige wenige ihre Pferde hinter den Fahrzeugen her, und bis nach Helsingör überschwemmen liessen, man hinten nach gemerkt hat, dass ein guter Theil der Pferde, der grossen Distance ungeachtet, hätte können salviret werden. Es war dieser Abzug um so viel Anmerkungswürdiger, da es zwar diesen Tag ziemlich nebelicht Wetter war, inzwischen aber alles fast vor der Schweden Augen und unter des Grafen Steenbock Gesicht geschahe. Historische Beschreibung König Friedrich des Vierten. fol. Vol. IV, § 11, S. 78. (Ny kgl. Samling Nr. 687).

De omtale, hvorledes Livgarden tilhest Løverdagen den 8de Marts 1710 marscherede fra Kjøbenhavn til Helsingør, Søndagen den 9de Marts blev sat over til Helsingborg, og da Slaget om Mandagen den 10de Marts — der var Fastelavns Mandag — var gaaet tabt, først af alle Afdelingerne — den 11te Marts — igjen blev ført tilbage; «ved Did-Marschen vare de 400 Mand og Heste, kom ikke 150 tilbage.» Ogsaa Torm omtaler, hvorledes «de Heste af Kavalleriet og Artilleriets Heste, som ikke ventedes at kunne svømme saa langt over, bleve i det paa Gaderne udkastede Magazin ihjelstukne,» men idet han berører, hvorledes de fra Slaget Undkomne Tirs-, Ons- og Torsdagen bleve afhentede med Pramme og Færger, fremhæver han udtrykkelig, at «nogle Officerers Heste svømmede ved Færgerne over Søen» ¹⁾.

Et tredie Vidnesbyrd i den samme Retning har jeg truffet paa et Sted, hvor man ikke let vilde søge det. I Aaret 1805 opholdt Kong Gustav den Fjerde Adolf sig en Tid lang i det sydlige Sverrig; han besøgte Hveen, hvor man dengang paastod, at aldrig forhen nogen svensk Konge havde sat sin Fod, og lod ved samme Leilighed de 43, hidtil i Toihuset i Malmø opbevarede, gamle Faner, som vare brugte af den Bondehær, Magnus Steenbock havde bragt paa Benene, føre til Kirken i den Stad, ved hvilken Steenbock havde afgjort Skaanes Skjæbne ²⁾. I denne Anledning meddeler Bladet «Dagen», som beretter denne Fanernes Flyttelse, nogle Traditioner til Steenbocks Historie, og der-

¹⁾ Suhms Nye Samlinger til den danske Historie. Kjøbenh. 1792—1795. II, 8—9.

²⁾ De deelte formodentlig senere Lod med de af Steenbock tagne, i Helsingborg Kirke ogsaa anbragte danske Faner, dengang disse, efter hvad der berettes hos Folin (Helsingborgs Historia. Upsala. 1851. S. 485), af Frygt for den i Aaret 1808 imødesete fransk-danske Landgang, paa Kong Gustav IV's Befaling maatte føres til Stockholm.

iblandt denne, at da den danske Hestgarde havde havt sit store Mandefald i Slaget ved Helsingborg, «svømmede Paukerens Hest med Paukerne paa, af egen Drift, over til Helsingør ¹⁾».

II.

I Aaret 1715 stod det sidste store Søslag i Østersøen mellem Svenskerne paa den ene Side og de Danske og Nordmændene paa den anden. Det blev holdt den 8de August ved Kysten af Rügen, hvor den fra Tyrkiet hjemkomne Kong Carl den Tolvte overværede det som Tilskuer. Slaget, hvorunder den svenske Flaade førtes af Admiral Grev Claes Sparre, den dansk-norske af Admiral Peder Raben, begyndte om Middagen og endte først efter Solens Nedgang, idet den svenske Flaade nu under Natten til den 9de August fandt Leilighed til at undvige.

Frederik Lütken, der som en af Officererne paa Orlogsskibet «Nordstjernen» selv deeltog i Slaget, gjorde allerede i den nu trykte Deel af den Autobiographi, hvorpaa han begyndte i Aaret 1748, denne Bemærkning om Svenskerne og Slaget: «Vi saae dem endnu i Dagbrækningen to Mile fra os, og havde vi forfulgt dem, vi havde lettelig kunnet naae dem, siden den ene slæbte den anden, og faaet en mægtig stor Victoria ²⁾» Han har senere nærmere udviklet den samme Mening paa et af de Steder i hans «Oekonomiske Tanker», som det ved disses Udgivelse, efter hine Tidens Leilighed, blev fundet raadeligst at udelade, men som senere ere blevne trykte i Suhms «Nye Samlinger» ³⁾.

Derimod oplyser Lütken ikke nærmere, hvorfor Tvil-

¹⁾ «Dagen». 3die Aug. 1805. Nr. 119.

²⁾ Kaptain Frederik Lütkens militære Liv, skrevet af ham selv, meddeelt af Sønesønnen M. Lütken. Nyt Arkiv for Søvæsenet. I, 73.

³⁾ Nye Samlinger til den danske Historie. II, 67—68.

lingrigernes mægtige Flaade ved denne Leilighed blev ført af Raben, der «kunde gjort sin Victoria den 8de og 9de August meget glorieusere», og ikke af den under den store nordiske Krig saa navnkundige Kr. Thomasen Sehested, eller, som Lütken gjerne nævner ham, «den store Admiral Sehested.» En tilstrækkelig Forklaring træffes derimod i den Samling af Regjeringsregler eller i det politiske Testament, som Kong Frederik den Fjerde skrev til Sønnen, Kong Christian den Sjette, og som er dateret den 24de April 1723 ¹⁾. Thi idet her Paragraph efter Paragraph nævner den ene høie Embedstilling efter den anden, hvortil Ingen af den gamle Adel maatte erholde Adgang, opstilles det ikke blot i Almindelighed som Regel, at ingen dansk Adelsmand maatte blive enten kommanderende General over Hæren eller kommanderende Admiral over Flaaden — Niels Juels Seir i Kjøgebugt havde ikke efterladt noget virksommere Minde —, men idet ogsaa Posten som Chef for Kadetterne eller Kadetcompagnierne bliver nævnt som en af de mange Embedsstillinger, hvortil Ingen af den gamle Adel maatte tages, tilføies det særligen:

«Und eben aus der Ursache haben Wir den Admiralen Christian Thomasen Sehested in solcher Charge nicht länger haben wollen, sondern denselben zum Geheime-Rath gemacht und nach Oldenburg als Ober-Land-Drost verschickt: insonderheit weil Er ein raffinierter malicieuser und intriguanter Mensch ist, der ohn dem der Jugend nicht als böse Principia beybringet. Weswegen mein vielgeliebter Sohn insonderheit von ihm, als auch andern gleichsam gesinnte wohl zu sehen hat, dass er sie zu nichts von importance gebraucht werden. Und von eben den Calibre sind gewesen die beyden General-Majoren und Ge-

¹⁾ Auszug der Regierungs-Regeln, welche S. K. M. Friedrich IV seinem Sohne Christian VI hinterlassen; fra den Bülowske Haandskriftsamling meddeelt af J. H. Bang i Dansk Maanedskrift. Aargang 1865. I, 51—57.

brüdere Christian und Gregers Juel, nehmlich von dem alten Dänischen Adel und Saurteig in ihrem Herten, ob sie sich gleich sehr verstellen können. Für welche Art Leute er sich sehr in Acht nehmen und zu hüten hat» ¹⁾.

Som en Modsætning til den Maade, hvorpaa Kongen her omtaler Admiral Sehested, møder, blandt andre Samtidiges Domme, først den Skikkelse, hvori Sehested fremtræder i Sorterups «Nye Heltesange», der udkom Aaret efter det store Slag ved Rügen; i dem er netop Sehested den Feirede, han er Helten, der «haver den Skjæbne, han aldrig skal døe» ²⁾.

En Ven af Sehested var ogsaa Holberg, der besøgte ham efter hans Forfremmelse eller Forviisning til Landdrostiet i Oldenburg, og som omtaler ham saaledes i sine «Tre Breve til en fornem Herre»:

«I Oldenburg blev jeg nogle Dage, og tilstaaer, jeg ingensteds haver levet behageligere, saa artig blev jeg modtaget af Statholder Geheimeraad Sehested, der er langt fra al Storagtighed, og blot ved Fortjenester, Indsigter og Levemaade udmærker sig. Hans Huus var saa besøgt af Videnskabsmænd, at man kunde tage det for et Academie eller Gymnasium. Ved Middags- og Aften-Taffelet førtes lærde Samtaler, at det Nyttige kunde krydre det Fornøielige. Man kunde hos Andre spise prægtigere, men intetsteds mere ligefrem, morsomt og utvungent. De kan da let slutte, jeg forlod Oldenburg ugjerne» ³⁾.

Den største Kontrast til Kongens Dom om, hvorledes Sehested og lignende udmærkede Repræsentanter for den danske Adel maatte skyes som skadelige Personer for Staten, møder man dog i nogle utrykte Optegnelser, som Frederik Lütken har efterladt, og hvori han atter berører

¹⁾ Anf. St. I, 55.

²⁾ Nye Helte-Sange om Vores allernaadigste Herres og Konges, Kongning Frideric den Fjerdes lykkelige Seyervindinger. Kjøbenhavn. 1716. 4°. Bl. 45.

³⁾ Holbergs Skrifter ved Rahbek. XXI, 364.

Rabens Ledelse af Slaget i Aaret 1715. Her lyder Dommen saledes:

«Men kær Dig kun ikke om, om Du en Dag skal see Een eller Flere satte i Veien for Dig; det er gaaet saa til, siden der kom Mennesker paa Jorden. Den store C. T. Schested, en Adelsmand fød, en Mand af megen Forstand og et Hjerte som en Løve, han maatte som Capitain see sig foretrukken af Peter Raben, en Borgers Søn af Hadersleben. Men der kom den Dag, da Kongen skulde givet mange Tønder Guld til, at det ikke var skeet: *Anno 1715 d. 8 & 9 August* ¹⁾).

III.

Blandt de svenske Skibe, som det især faldt vanskeligt at undkomme i Natten mellem den 8de og 9de August 1715, fremhæver Lütken Orlogsskibene Øsel og Gotland.

Mellem de svenske Officerer, der dengang vare ombord paa det sidstnævnte, var ogsaa den daværende Lieutenant ved Dalregimentet Hans Jakob Munck²⁾, som, efter at have deeltaget i Slaget ved Gadebusch, med Magnus Steenbocks sidste Hær havde maattet overgive sig ved Tönningen. Da Kapitulationen, hvorefter de Fangne skulde kunne udløses fra svensk Side, senere ikke blev overholdt, havde han, som saa mange andre af de i Danmark fangne svenske Officerer, anseet sig berettiget til at søge Frelse i Flugt. Juleaften i Aaret 1713 var han med nogle Kammerater ved Sønderborg paa Als, der havde været dem anviist til Opholdssted, steget ind i en lille Baad og var tilsidst efter en æventyrlig Fart, fuld af Farer, naaet frem til Vismar, den svenske Krones daværende Besiddelse i

¹⁾ Ordene ere tagne af et af Fr. Lütken efterladt Haandskrift: «Tanker til Eftertanke». Det er skrevet i Aaret 1754.

²⁾ Han var født i Aaret 1695, blev senere som Kaptain haardt saaret og fangen i Træfningen ved Willmansstrand i Aaret 1741, tog som Major Afsked i Aaret 1749, og døde i Aaret 1778.

Meklenborg. Herfra over Stralsund hjemsendt til Stockholm, var han bleven kommanderet til Tjeneste ombord paa den svenske Flaade, og var saaledes nu ombord paa Orlogsskibet Gotland bleven en Deeltager i det store Søslag den 8de August. Et Udtog af hans Dagbøger er blevet meddeelt i et af de sidste Bind af de «Historiske Handlingar», der trykkes af det kgl. svenske Samfund for Udgivelsen af Haandskrifter vedkommende Skandinaviens Historie. I disse Dagbøger omtaler han paa den følgende Maade, hvorledes det gik Orlogsskibene Gotland og Ösel under og efter Slaget:

«Efterat baade Skibet Gotland, hvorpaa jeg var ombord, og et andet, som hed Ösel, vare blevne saa ilde trufne i Vandgangen, at de aldeles ikke meentes at ville kunne holde Søen, og endmindre at kunne udholde en ny Træfning med Fjenden, da den danske Flaade viste sig i Luvart, fik de Ordre til strax om Aftenen at gaae bort til Carlserona. At disse to Skibe bleve værre skudte end de andre, kom deraf, at to af vore Skibe fik fat i dem med Takkelagen og i Løbet af to Timer ikke kunde skilles fra dem. I Mellemtiden maatte da Gotland, hvorpaa jeg var, og Ösel afgive Skibe for fire danske Skibe. Du vi nu, som sagt, gik væk fra vor Flaade, kom vi Dagen efter om Aftenen midt for Bornholm, udenfor hvilken vi fik Øie paa et Skib, og da vor Skibskaptain Nyman havde iagttaget det gjennem Kikkerten, sagde han, at det var Fregatten den hvide Ørn, hvis Mage til at seile ikke fandtes. Kaptainen sagde da: «Den der hilser paa os i Nat.» Saa sagde jeg: «Hvorledes skulde det være muligt, at han skulde kunne hitte os i den aabne Sø og i det kulsorte Mørke?», hvorpaa Kaptainen svarede: «Om Natten var to Gange saa lang, og Mørket aldrig saa tykt, saa hitter *han* os endda.» Strax efter Solens Nedgang blev det et heftigt Stormveir, vore Skibe gik Side om Side, Ösel i Luvart og Gotland i Læ, og da, om Natten Kl. 12, kom den danske Fregat den hvide Ørn lige paa Ösel, som kommanderedes af Kaptain Sjöstjerna. Da denne

mærkede Larmen, der hørtes af den danske Fregat, som kom paa ham, tog han Raaberen og raabte: «Hola». Men den danske vilde ikke svare efter Signalbogen, som han ikke kjendte, thi den var blevet forandret siden det foregaaende Aar, da den Fregat tilligemed tre eller fire Kaptainsskibe bleve tagne fra os i Kjøge Bugt, men han ventede med Svaret, til han kom lige ind ved Sjøstjernas Skib, da sagde han: «God afton, kära Bror! jag skal helsa Dig från Admiralen, han ber dig at du icke seglar längre från flotten, än du kan ha honom i sigte.» Da svarede Sjøstjerna: «Er Du god Ven, saa sak agter, jeg kjender ingen Broder i Mørket.» Da svarede den Danske: «Kjender Du mig ikke, saa skal Du, Guds Pine død, lære mig at kjende», og saa seilede han paa ham, og havde sine Baadsmænd ude paa Bugspryddet, som afhug Kampagneflaget og borttog begge Lanterner; derpaa lagde han bi og skjød med sine Kanoner langskibs paa Ösel, saa at han aldeles sønderskød Agterspeilet i Laser, baade med Stangkugler og Kofødder. Da saa Gotland, som seilede i Læ for Sjøstjerna, hørte dette, løsnede vi i Hast tre Kanonskud, paa det at Sjøstjerna skulde høre, hvor vi vare; thi vor Kaptain yttrede, at denne, under Angst for at hans Skib skulde synke, nu havde affyret alle sine Kanoner. Men da paa den anden Side Sjøstjerna hørte vore Skud, seilede han ned til os, antagende, at den Danske ogsaa her havde en Kammerat, og menende det hæderligere at slaes med to end med een. Idet han da kom ned til os, blev han anraabt og svarede efter Signalbogen; da blev det ham sagt, at han skulde sakke agter, hvad han ogsaa gjorde, derpaa sendte han en af sine Lieutenanter til os, og kom siden selv og berettede, hvorledes han var bleven hilset af den hvide Ørn. Dagen derefter mødte os en Schoutbynacht ved Navn Psilander¹⁾, som med et Kaptainsskib og en Fregat conveyerede tolv Koffardiskibe, som agtede sig til Stralsund. Da kom igjen den hvide Ørn, og da han kom mod Psilander, strøg han sit Stagseil (sitt snedsegel), og affyrede et Kanon-

¹⁾ Gustaf Psilander, født 1669, død som Admiral i Aaret 1738, især

skud, hvilket efter det forrige Aars Signalbog betød saa meget, som at han vilde tale med Kommandøren, og nu havde han svensk Kampagneflag oppe, men strax efter strøg han det ned, og stak det danske op, og saa seilede han bagefter Psilander til Koffardiskibene og udvalgte sig der et Skib, som var lastet med Korn, og drog bort dermed som en Ulv med et Faar i alle vore Skibes Paasyn¹).»

Det synes baade at være undgaaet Dagbogens svenske Forfatter og dens nyere svenske Udgivere, at den anførte Fortælling ikke dreier sig om en mindre navnkundig Personlighed end — Tordenskjold. Fregatten «den hvide Ørn» var, ikke i Kjøgebugt, men paa Colberger-Heide, tilligemed Wachtmeisters andre Skibe, bleven taget fra de Svenske i Aaret 1715, og Fregatten blev i Aaret 1716 ført af Tordenskjold, eller, som han endnu kaldtes, Peder Vessel; han havde den 8de August, i Slaget under Rügen, med den endog forsvaret sin Post i Orlogsskibenes Række, hvori han havde indtaget «Svanens» Plads, efterat dette Oslogsskib havde maattet trække sig ud af Slaget. Den her anførte Beretning om, hvad der foregik i den mørke Nat og Dagen efter Slaget, fortjener som et svensk Sidestykke at sammenholdes med den Fremstilling heraf, der foreligger i Tordenskjolds egen Indberetning²).

berømt ved den Kamp, som han i Aaret 1704, konvojerende svenske Handelsskibe i Kanalen, med Orlogsskibet Öland udholdt mod otte engelske Orlogsskibe, jvfr. Gyldengranat, Sveriges Sjökrigs-Historia. Carlserona 1840. I, 281—283, 313.

¹) Utdrag ur löjtnanten H. J. Munchs dagbok, i Historiska Handlingar, till trycket befordrede af kongl. Samfundet för Utgifvande af Handskrifter rörande Skandinaviens Historia Fjerde Delen (Stockholm 1864). S. 177—178.

²) Meddeelt i C. P. Rothes Tordenskjolds Liv og Levnet. Köbenhavn 1747—50. 4°. I, S. 342—346.